

prof. dr hab. inż. arch. Piotr Marciniak
Wydział Architektury Politechniki Poznańskiej
ul. Jacka Rychlewskiego 2
61-131 Poznań
piotr.marciniak@put.poznan.pl

Poznań, 22.07.2024r.

RECENZJA DOROBKU NAUKOWEGO I PRACY HABILITACYJNEJ PANA DR INŻ. ARCH. BŁAŻEJA CIARKOWSKIEGO

Podstawa opracowania recenzji:

1. Zlecenie Przewodniczącej Komisji Uniwersytetu Łódzkiego do spraw stopni naukowych w dyscyplinie nauki o kulturze i religii oraz nauki o sztuce do wykonania recenzji w postępowaniu habilitacyjnym
2. Monografia "Słowo architekta. Opowieści o architekturze Polski Ludowej", Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2023
3. Dokumentacja wniosku o przeprowadzenie postępowania habilitacyjnego, obejmująca poza ww. monografią także poświadczony dokumenty oraz wybrane publikacje wraz z innymi załącznikami (na płycie CD)
4. Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. 2018 , poz. 1668, z późn. zm.)

1 Podstawowe informacje o Kandydacie:

Pan dr inż. arch. Błażej Ciarkowski ukończył w 2007 roku Wydział Budownictwa, Architektury i Inżynierii Środowiska Politechniki Łódzkiej uzyskując stopień magistra inżyniera architekta, a roku następnym Wydział Filozoficzno-Historyczny Uniwersytetu Łódzkiego, gdzie uzyskał magisterium w zakresie historii sztuki.

W 2012 roku na Wydziale Budownictwa, Architektury i Inżynierii Środowiska Politechniki Łódzkiej na podstawie rozprawy: „Minąć progi modernizmu – twórczość Bolesława Kardaszewskiego na tle powojennej architektury polskiej i światowej” przygotowanej pod kierunkiem prof. dr hab. inż. Krzysztofa Stefańskiego uzyskał z wyróżnieniem stopień doktora nauk technicznych.

Od roku 2010 prowadził zajęcia dydaktyczne w Katedrze Historii Sztuki na Wydziale Filozoficzno-Historycznym Uniwersytetu Łódzkiego, a po uzyskaniu doktoratu rozpoczął prace na stanowisku adiunkta w Instytucie Historii Sztuki wspomnianej uczelni. Równocześnie z pracą na uniwersytecie był zatrudniony w latach 2011-2014 na stanowisku adiunkta na Wydziale

Sztuk Pięknych i Projektowych Wyższej Szkoły Informatyki i Umiejętności w Łodzi oraz w latach 2017-2021 w Instytucie Architektury i Urbanistyki Politechniki Łódzkiej.

Działalność naukowo-dydaktyczna, a także popularyzatorska, którą prowadzi w istotny sposób łączy wiele wątków związanych z historią architektury współczesnej, a przede wszystkim z polskim modernizmem i architekturą PRL.

2 Ocena dorobku naukowego (istotna aktywność naukowa)

2.1 Główne kierunki badawcze

Zainteresowania badawcze Pana Błażeja Ciarkowskiego dotyczą głównie tematyki polskiej architektury powojennej oraz szerokich rozważań na temat dziedzictwa kulturowego, jego ochrony i waloryzacji. Zainteresowania kandydata badaniem i zachowaniem architektury modernistycznej datują się już od samego początku kariery naukowej, w tym uzyskania stopnia doktora na podstawie rozprawy poświęconej działalności Bolesława Kardaszewskiego.

Główne kierunki pracy badawczej habilitanta w ciągu ostatnich lat skupiają się wokół architektury polskiej okresu powojennego oraz kontekście działalności architektonicznej, w tym relacji architektury i polityki. Wspomnianą tematykę, a także szeroko rozumiane związki architektury i władzy, systematycznie rozwija w swoich opracowaniach i publikacjach. Jest jednym z nielicznych badaczy systematycznie analizujących wspomniane wątki, w oparciu o różne podejścia metodologiczne. Ich naturalnym rozwinięciem stała się również problematyka zachowania i ochrony architektury modernistycznej.

Tematyka związana z architekturą Polski Ludowej oraz ochroną dziedzictwa tego czasu jest jednym z najszerzej eksplorowanych obszarów badawczych kandydata. Zainteresowania te przyniosły m.in. publikację dziewięciu monografii, wydanych w ciągu ostatnich dziesięciu lat. Świadczy to z pewnością o ogromnej dociekliwości i pracowitości Kandydata, który w ten sposób wniósł znaczący wkład we wspomniany obszar badań.

2.2 Charakterystyka liczebności dorobku i czasopism naukowych, w których były publikowane prace

Pan dr inż. arch. Błażej Ciarkowski nie wykazał się dorobkiem naukowym w okresie poprzedzającym uzyskanie stopnia doktora nauk technicznych, całą aktywność naukową przenosząc na okres po doktoracie. Praca doktorska pt. „Minąć progi modernizmu – twórczość Bolesława Kardaszewskiego na tle powojennej architektury polskiej i światowej” przygotowana pod kierunkiem prof. dr hab. inż. Krzysztofa Stefańskiego (recenzenci: prof. dr hab. inż. arch. Andrzej Basista, dr hab. inż. Bartosz Hunger) została obroniona z wyróżnieniem w 2012 roku w Instytucie Architektury i Urbanistyki Politechniki Łódzkiej. Praca doktorska została również nagrodzona przez Marszałka Województwa Łódzkiego w XIV edycji Konkursu za najlepsze rozprawy habilitacyjne i doktorskie oraz prace magisterskie i dyplomowe tematycznie związane z województwem łódzkim.

Dorobek naukowy Pana dr inż. arch. Błażeja Ciarkowskiego w okresie po uzyskaniu stopnia doktora nauk technicznych jest poważny i obejmuje szereg publikacji, w tym monografie, rozdziały w monografiach oraz artykuły naukowe. W okresie po uzyskaniu stopnia doktora nauk technicznych kandydat opublikował jako autor, bądź współautor 50 prac naukowych, w tym imponującą liczbę dziewięciu monografii (z czego trzy jako współautor). Wśród nich, na wyróżnienie zasługuje książka „The Ambiguous Legacy of Socialist Modernist Architecture in

Central and Eastern Europe”, wydana w prestiżowym wydawnictwie Routledge i dotycząca wartościowania architektury w krajach dawnego tzw. Bloku wschodniego.¹ Był także autorem 24 rozdziałów w monografiach wieloautorskich, a także autorem 15 artykułów w polskich i zagranicznych periodykach naukowych („Muzealnictwo”, „Wiadomości Konserwatorskie”, „Art Inquiry”, „Ochrona Dziedzictwa Kulturowego”, „Czasopismo Techniczne”) oraz cieszące się uznaniem „Cogent Arts & Humanities”. Był także współredaktorem dwóch wieloautorskich monografii. Ze względu na wagę uzyskanych wyników żałować należy, że efektów swoich prac nie prezentował szerzej w periodykach zagranicznych (jedynie pięć publikacji). Był także autorem siedmiu recenzji dla polskich i międzynarodowych periodyków naukowych oraz dwóch recenzji we wnioskach grantowych.

Habilitant wygłosił 40 referatów na międzynarodowych i krajowych konferencjach tematycznych, co z pewnością świadczy o ponadprzeciętnej aktywności naukowej. To z pewnością ważne doświadczenie, a prezentacja dokonań kandydata na szerokim międzynarodowym forum może być jednym z najważniejszych elementów budowania pozycji pracownika naukowego.

Dane bibliometryczne kandydata to 87 cytowań w bazie Google Scholar, Indeks Hirscha H=6 oraz 5 cytowań w bazie Scopus, Indeks Hirscha H=1, co świadczy o przeciętnym, ale jednak widocznym wpływie na otoczenie naukowe.

Habilitant brał udział w dwóch projektach badawczych. W latach 2017-2018 kierował grantem Narodowego Centrum Nauki (Miniatura 1) zatytułowanym „Badania nad architekturą nadmorskich kurortów wzniesionych w PRL-u – inwentaryzacja i analiza”, mającym na celu analizę ośrodków wczasowych oraz uzdrowisk nad Bałtykiem. Kierował również zespołem w prestiżowym grantie uzyskanym w ramach Horyzont 2020 pt: „InnovaConcrete (Innovative materials and techniques for the conservation of 20th century *concrete*-based cultural heritage of 20th century concrete-based cultural heritage” realizowanym w latach 2018-2021. W jego ramach dokonano szerokiego porównania obiektów żelbetowych zlokalizowanych na terenie Europy (w tym Polski) oraz podjęto prace związane z ich konserwacją i rewaloryzacją.² Wśród innych naukowych osiągnięć należy wymienić uzyskanie (dwukrotnie) stypendium Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Wspomniany dorobek należy uznać za dorobek bogaty ilościowo, a także charakteryzujący się dużą wartością poznawczą i naukową.

Po zapoznaniu się z dorobkiem naukowym Pana dr inż. arch. Błażeja Ciarkowskiego obejmującym opublikowane monografie, prace naukowe oraz inną aktywność w tym obszarze stwierdzam, że jest on znaczący i wnosi istotny wkład w rozwój badań dotyczących polskiej architektury powojennej, jej waloryzacji i ochrony oraz jest wystarczający do poparcia wniosku o przyznanie stopnia naukowego doktora habilitowanego.

3 Ocena dorobku dydaktycznego, organizacyjnego i popularyzatorskiego

Dorobek dydaktyczny Pana Błażeja Ciarkowskiego jest ściśle powiązany z jego aktywnością naukową. Habilitant od roku 2010 prowadził zajęcia dydaktyczne na Wydziale Filozoficzno-Historycznym Uniwersytetu Łódzkiego na kierunku historia sztuki, wykładając szereg

¹ M. Sokołowicz, A. Nowakowska, A., B. Ciarkowski, *The Ambiguous Legacy of Socialist Modernist Architecture in Central and Eastern Europe*, Routledge 2023

² <https://cordis.europa.eu/project/id/760858/pl> (15.07.2024)

przedmiotów, w tym „Architektura powszechna XX w.”, „Architektura polska XX w.”, „Oblicza nowoczesności – wybrane aspekty współczesnej architektury”, „Historia doktryn konserwatorskich”, „Aktualne problemy konserwacji zabytków”, „Historia i teoria ochrony zabytków”, a także „Architektura i polityka” oraz „Zabytki i pamięć – teoria konserwacji architektury”. Warto podkreślić, że Pan Błażej Ciarkowski prowadzi również zajęcia w języku angielskim dla obcokrajowców: „The history of Polish architecture – 20th century” oraz „Revitalisation, urban regeneration and adaptive reuse of historical architecture”. Przesz wiele lat prowadził także studenckie objazdy naukowe.

W latach 2017-2021 prowadził również zajęcia dydaktyczne dla studentów kierunku architektura i urbanistyka oraz architectural engineering w Instytucie Architektury i Urbanistyki Politechniki Łódzkiej z przedmiotów „History of architecture and town planning”, „History of modern architecture”, „Zagadnienia kultury i sztuki współczesnej”, „Zagadnienia kultury i estetyki współczesnej”, „Rewitalizacja”, a także „Teoria architektury i sztuki” i „Metodyka pracy naukowej”, jak również przedmioty związane z metodologią badań naukowych realizowane w Interdyscyplinarnej Szkole Doktorskiej Politechniki Łódzkiej. Należy podkreślić, że zakres tematyczny prowadzonych zajęć dydaktycznych jest ściśle powiązany oraz komplementarny z badaniami naukowymi realizowanymi przez habilitanta, co w ocenie recenzenta jest modelowym rozwiązaniem dla pracownika naukowo-dydaktycznego.

Kandydat w swoim autoreferacie wspomina również o trzyletnim zatrudnieniu na stanowisku adiunkta na Wydziale Sztuk Pięknych i Projektowych Wyższej Szkoły Informatyki i Umiejętności w Łodzi, jednak bez wskazania charakteru prowadzonej działalności. Ponadto brał udział jako tutor w warsztatach odbywających się na Politechnice Wrocławskiej, warsztatach OSSA odbywających się w Łodzi, a także kilkakrotnie w zajęciach Szkół Letnich na Uniwersytecie Łódzkim.

Jak podaje kandydat, był również promotorem dyplomowych prac licencjackich (nie wskazując dokładnej ich liczby) oraz jest promotorem pomocniczym w jednym otwartym przewodzie doktorskim.

Habilitant prowadzi także inną aktywną działalność powiązaną ze swoimi zainteresowaniami naukowymi, pełniąc szereg funkcji w organizacjach i stowarzyszeniach środowiskowych. Jest członkiem łódzkiego oddziału Stowarzyszenia Historyków Sztuki oraz Stowarzyszenia Architektów Polskich; bierze udział w pracach PKN ICOMOS, jest również członkiem DoCoMoMo International.

Habilitant pełni funkcje organizacyjne wynikające głównie z charakteru zatrudnienia na wskazanych wcześniej uczelniach. Wskazuje na funkcję członka rady dyscypliny Architektura i urbanistyka oraz przewodniczącego Komisji Historycznej. Wskazuje również na opiekę nad wyróżniającym się Studencko-Doktoranckim Kołem Naukowym Historii Sztuki UŁ, a także podkreśla swój udział w działaniach promocyjnych na rzecz uczelni, w tym Festiwalu Nauki, Techniki i Sztuki, także działając z zespołach ds. promocji i monitorowania losów absolwentów. Aktywność organizacyjną Pana Błażeja Ciarkowskiego w tym zakresie należy uznać za przeciętną, dość typową dla adiunkta z kilkunastoletnim stażem pracy.

Istotną częścią aktywności Pana Błażeja Ciarkowskiego, co sam wyraźnie podkreśla, jest działalność popularyzatorska. W jej ramach prowadził liczne wykłady, wystąpienia i spotkania poświęcone architekturze nowoczesnej oraz problematyce jej ochrony. Na podkreślenia zasługują wystąpienia publiczne i medialne (programy Polskiego Radia oraz Tok FM), a także

cykl autorskich wykładów „Arch-modern” odbywających się w Łodzi w latach 2014-2015 oraz liczne wykłady popularyzatorskie w łódzkich instytucjach. Działalność popularyzatorska Pana Błażeja Ciarkowskiego nie ograniczała się wyłącznie do środowiska łódzkiego, ale także miała znacznie szerszy wymiar. Na przestrzeni wielu lat wygłosił szereg wystąpień w różnych ośrodkach w Polsce (Westiwal w Szczecinie, Fundacja „Centrum Architektury”, Galeria Sztuki „Wozownia”, BWA w Bydgoszczy etc.), a także prowadząc seminarium dla Narodowego Instytutu Architektury i Urbanistyki. Na szczególne podkreślenie zasługują wykłady prowadzone dla słuchaczy Uniwersytetu Trzeciego Wieku oraz Łódzkiego Uniwersytetu Dziecięcego. Dorobek w tym zakresie należy uznać za bardzo znaczący, mający wpływ na kształtowanie postrzegania architektury współczesnej w Polsce.

Istotnym uzupełnieniem działalności popularyzatorskiej jest aktywność publicystyczna oraz krytyka architektury. To z pewnością ważny rys działań kandydata, wskazujący na szerokie wykorzystanie wiedzy i doświadczenia zawodowego na wspomnianych polach aktywności. A jest to działalność obfita i zauważalna. Wśród wielu należy wymienić cykl felietonów na temat łódzkiego modernizmu do portalu Miejsce.pl, cykl artykułów dla periodyku „Miasto Ł – Łódzka Gazeta Społeczna”, jak również felietony, artykuły i teksty dla miesięczników „Architektura & Biznes”, „Architektura-Murator” oraz pisma „Herito”. Działalność ta została dostrzeżona i uhonorowana w konkursie CICA Pierre Vago Journalism Award 2020.

Na podstawie przedstawionych materiałów można stwierdzić, że Pan dr inż. arch. Błażej Ciarkowski posiada niezbędne doświadczenie dydaktyczne i organizacyjne, a także znaczące osiągnięcia w popularyzacji nauki, a tym samym uznać jego dorobek w tym zakresie jako wystarczający w staraniach o uzyskanie stopnia doktora habilitowanego.

4 Ocena dorobku praktycznego i działalności twórczej

Habilitant ukończył studia w zakresie architektury i urbanistyki, jak również w zakresie historii sztuki, co daje mu wyjątkowe kompetencje dydaktyczne i naukowe. Należy podkreślić, że działalność dydaktyczna w zakresie architektonicznej w oczywisty sposób powinna być wspomagana i uzupełniana osobistym doświadczeniem praktycznym. Dla dydaktyka działającego w obszarze architektury i ochrony dziedzictwa własna praktyka i doświadczenie zawodowe są, zdaniem recenzenta, naturalnym i koniecznym uzupełnieniem procesu dydaktycznego oraz budowaniem naturalnego łącznika pomiędzy badaniami a zastosowaniami aplikacyjnymi. Habilitant stara się także uwzględniać wspomniany wątek w swojej aktywności zawodowej. Działalność w tym zakresie nie jest zbyt obfita, jednak jest ważnym uzupełnieniem teoretycznych prac badawczych. Kandydat może pochwalić się opracowaniem 24 kart ewidencyjnych zabytku nieruchomego (tzw. „białych karty”) wykonanych po doktoracie oraz wykonaniem trzech opinii dla otoczenia gospodarczego. Współpracował również z firmą Sika AG w latach 2018-2021 w ramach projektu „InnovaConcrete (“Innovative materials and techniques for the conservation of 20th century *concrete*-based cultural heritage of 20th century concrete-based cultural heritage”), co z pewnością było cennym uzupełnieniem jego praktycznych doświadczeń w tym obszarze. Stanowi to minimalne, ale niezbędne uzupełnienie działalności teoretycznej.

Habilitant realizował również projekty artystyczne we współpracy z różnymi środowiskami jako członek zespołu kuratorskiego (wystawa „Tożsamość” w Łodzi oraz Łódź Design Festiwal);

wymienia także indywidualne wystawy w Łodzi i Sztokholmie (niestety nie wskazując przy tym charakteru swojego uczestnictwa).

Dorobek praktyczny i działalność twórcza Pana dr inż. arch. Błażeja Ciarkowskiego jest istotnym uzupełnieniem teoretycznych prac badawczych i należy go uznać w tym zakresie za wystarczający.

5 Ocena pracy habilitacyjnej (osiągnięcie naukowe)

5.1. Omówienie pracy habilitacyjnej

Jako główne osiągnięcie naukowe wnioskodawca wskazał książkę zatytułowaną „Słowo architekta. Opowieści o architekturze Polski Ludowej”. Przedstawiona do recenzji praca zamyka i uzupełnia cykl monograficznych publikacji autora poświęconych architekturze z lat 1945-1989, na które składa się łącznie dziewięć opracowań (częściowo we współautorstwie) wydanych w latach 2015-2023.

Recenzowana praca omawia wybrane zagadnienia historii architektury w czasach PRL, odnosząc się do opisu oraz interpretacji tych zjawisk opowiedzianych przez ich uczestników. To rzadkie w polskiej historiografii opracowanie, które wykorzystuje historię mówioną (*oral history*), rozumianą jako główne źródło poznania procesów rządzących twórczością architektoniczną w badanym okresie. To także bardzo ciekawa i zajmująca książka, napisana dobrym językiem, o wartkiej i wciągającej narracji. Struktura pracy wymyka się nieco obowiązującym schematom, zachowując jednak czytelny układ. Całość otwiera krótki wstęp („Słowo architekta”), w którym znalazło się uzasadnienie i cel podjęcia opracowania opierającego się na opowiadaniach architektów. Dalej praca dzieli się na trzy główne części, które w zamierzeniu autora odwołuje się do koncepcji Charlesa Jencksa i stanowią „... serię nieciągłych narracji. (...) która „została przyjęta zarówno ze względu na fragmentaryczny charakter materiałów wyjściowych, jak i, przede wszystkim, rozproszoną strukturę pamięci.” [s.14]

Część pierwsza pt: „Architektura” jak pisze sam autor „ ...obejmuje najważniejsze obszary działań projektowych i realizacyjnych o okresie PRL-u oraz fenomeny definiujące architekturę Polski Ludowej jako odrębne zjawisko. [s.14] Składa się z ośmiu części w układzie diachronicznym, w którym omówiono kluczowe (zdaniem autora) wątki mające wpływ na obraz powojennej polskiej architektury. To zagadnienia związane z odbudową Warszawy, kwestią socrealizmu w polskiej architekturze, problematyce odbudowy miast na tzw. „Ziemiach Odzyskanych”, a także funkcjonowaniu ruchu modernistycznego w warunkach ustrojowych Polski, zagadnieniom wielkich osiedli mieszkaniowych w przestrzeni polskich miast („Osiedla”), wybranym lokalnym inwestycjom w ówczesnych ośrodkach wojewódzkich („Lokalne inwestycje”). Ostatnie dwa podrozdziały poświęcił autor problematyce postmodernizmu w architekturze czy wreszcie recepcji architektury minionego czasu.

Część druga „Architekci i architektki” przedstawia warunki uprawiania zawodu oraz wybrane aspekty pracy projektantów oraz edukacji architektonicznej. Cytując autora „W porównaniu do części poświęconej architekturze w większym stopniu jest zbudowana na relacjach o biograficznym i autobiograficznym charakterze.” [s.15] Kolejne podrozdziały mają kapitalne znaczenie dla prowadzenia działalności architektonicznej w Polsce Ludowej. To takie części jak omawiając stosunki na uczelniach, relacje wewnętrzne oraz powiązania ze światem polityki

(„Edukacja”), warunki uprawiania zawodu oraz organizację rynku projektowego w Polsce („Zawód: architekt”), a także w szerokim tego słowa rozumieniu relacje pomiędzy władzą i polityką, partią i meandry działalności Kościoła katolickiego („Mecenat”, „Polityka”). Istotnym uzupełnieniem tego rozdziału jest część poświęcona działalności architektów na rynku międzynarodowym („Polscy architekci poza Polską”).

Ostatnia, trzecia część książki („Opowiedzieć architekturę – uwagi o metodzie”) poświęcona została rozważaniom metodologicznym dotyczącym badań nad historią architektury PRL. To dość zaskakujący zabieg formalny, aby wspomnianym kwestiom poświęcić ostatni rozdział pracy, jednak w pełni dopuszczalny i uzasadniony przyjętą konwencją. Odczytywać ją można jako klamrę spinającą całą jej kompozycję, będąca swoistym rodzajem zakończenia i podsumowania pracy. To także swoiste naukowe *credo* autora, w którym wyjaśnia obraną strategię poznawczą i filozofię pracy z tekstem.

Całość zamyka wykaz skrótów, spis przeprowadzonych wywiadów, a także bibliografia, wykaz ilustracji oraz indeks osób. Należy podkreślić, że recenzowana monografia spotkała się z dobrym odbiorem czytelników, uzyskała pozytywne recenzje wydawnicze oraz została uhonorowana nagrodą Stowarzyszenia Wydawców Szkół Wyższych „Gaudeamus”.

5.2. Analiza merytoryczna pracy

Recenzowana monografia to praca o wyraźnie zarysowanej tematyce i chronologii, dotycząca genezy mechanizmów oraz sposobu funkcjonowania najważniejszych zjawisk przestrzennych w architekturze Polski Ludowej. Przedstawiona do oceny publikacja pod względem formalnym spełnia wymagania stawiane monografiom, jest pracą recenzowaną oraz opatrzoną w odpowiedni aparat naukowy. Publikacja liczy łącznie 358 stron, zawiera przypisy, bibliografię obejmującą pozycje publikowane, adresy internetowe oraz akty prawne, a także 63 monochromatyczne ilustracje odnoszące się bezpośrednio do omawianych treści. Książka została wydana przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego w 2024 roku. Warto dodać, że jest to II uzupełnione wydanie pracy, co wskazuje na dobry, społeczny odbiór książki.

Pani Błażej Ciarkowski jest jedną z osób, które podjęły i systematycznie rozwijały na gruncie polskim naukową refleksję poświęconą powojennej architekturze, w tym jej szeroko rozumianym uwarunkowaniom i kontekstom. Jego wkład w rozwój badań nad tym jeszcze ciągle rozpoznawanym okresem w dziejach architektury polskiej jest znaczący, a opublikowana seria wydawnictw monograficznych ma duży walor poznawczy. Jednym z zauważalnych walorów cyklu publikacji jest próba szerokiego i wielowątkowego ujęcia zagadnień związanych z architektonicznymi dokonaniem w Polsce Ludowej w okresie powojennym.

Wielkim walorem pracy Błażeja Ciarkowskiego jest zebranie czterdziestu opowiedzianych historii zaprezentowanych przez kluczowe postacie polskiej architektury działających w okresie Polski Ludowej. Wywiady zebrane w trakcie jedenastu lat badań są z pewnością ważnym świadectwem tych czasów i przyczynkiem do dopowiedzenia historii architektury PRL-u. Jest to tym bardziej ważne, że wspomniane rozmowy były przeprowadzone z przedstawicielami odchodzącego pokolenia, z których wielu nie doczekało się już publikacji książki. To rzadka okazja do uzupełnienia i zweryfikowania wiedzy dotyczącej minionych czasów i historii widzianej oczami ich twórców.

Należy zauważyć, że praktyka wykorzystania metody historii mówionej do badań nad architekturą PRL nie jest zupełnie nowa. Jedną z pierwszy pozycji tego typu było opracowania

T. P. Szafera³, w którym wypowiedzi architektów stały się ważną częścią opowieści dotyczącej ich dorobku i charakteru twórczości. Materiały archiwalne i wypowiedzi architektów były także istotnym źródłem prac poświęconych architekturze Poznania⁴, źródłem osobistych wspomnień i biografii⁵ czy pionierskich opracowań dotyczących historii stowarzyszeń architektonicznych.⁶

Książka „Słowo architekta. Opowieści o architekturze Polski Ludowej” to w zasadzie zbiór tematycznych esejów poświęconych najważniejszym problemom i zagadnieniom związanym z polską twórczością architektoniczną po II wojnie światowej. Poszczególne części opierają się na ustalenia i wiedzy uzyskanej od architektów – bezpośrednich uczestników opowiadanych wydarzeń. Historie poznawane przez opis oraz interpretację bezpośrednich uczestników opowiadanych wydarzeń ma wymiar autentycznego doświadczenia, ale także subtelnych interpretacji, trudnych do pozyskania w materiałach archiwalnych lub literaturze. Jej wartość polega na istotnym uzupełnieniu i wyjaśnieniu genezy decyzji projektowych, a także funkcjonowania otoczenia związanego z procesami inwestycyjnymi. Wyjaśnianie, a nie tylko opis całej złożoności omawianych zjawisk, ma ogromne znaczenie dla zrozumienia roli architektów w całym złożonym procesie inwestycyjnym omawianego okresu. W tym sensie praca ma duże znaczenie dla polskiej historiografii architektonicznej, wnosząc wiele nowych informacji i wiedzy na temat kształtowania krajobrazu przestrzennego. Jest pracą komplementarną dla wcześniej powstałych opracowań, jak również tych, które dopiero powstaną. Recenzent wśród wielu zarysowanych wątków pragnie podkreślić kilka z nich, ujawniających kulisy powstania obiektów i zespołów architektonicznych.

Takim wiele wnoszących głosem są rozważania zawarte w podrozdziale „Odbudowa przez przebudowę”, zawierające nowe i bardzo interesujące wątki dotyczące mechanizmów kształtowania przestrzeni Szczecina oraz miast dolnośląskich. Kwestia sposobu odbudowy miast na terenie tzw. „Ziem Odzyskanych” rodzi do dzisiaj szereg pytań o przyczyny podejmowanych przekształceń, które pozostawiły trwałe ślady w ich przestrzeni.

Bardzo ciekawy wątek zawarty w książce to kwestia ochrony tzw. „kłopotliwego dziedzictwa” widziana oczami jego twórców. To nieoczywisty problem zachowania współcześnie starzejących się obiektów, a jednocześnie autorska perspektywa budowania relacji wobec własnego dzieła. To wyjątkowa perspektywa pozwalająca na właściwe ich odczytanie, a w perspektywie także ochronę.

Istotnym warunkiem pozwalającym na powstanie tak różnorodnej i wielowątkowej książki ma właściwy dobór materiału badawczego. W tym przypadku, poza wspomnianymi wywiadami, autor oparł się na klasycznej metodzie badań historycznych polegającej na krytycznej analizie zebranych źródeł oraz przeprowadzonych kwerendach archiwalnych i literaturowych. Na szczególne podkreślenie zasługuje uwzględnienie również wielu materiałów niepublikowanych, analiza filmów, kwerendy w prasie i czasopismach branżowych, a także co warto podkreślić, również analiza stenogramów posiedzeń sejmowych, ustaw i uchwał, zasobów Instytutu Pamięci Narodowej oraz materiałów z archiwów prywatnych. Wszystko to świadczy o szerokiej kwerendzie źródłowej, znakomitym warsztacie oraz rzetelności i dociekliwości badawczej.

³ T.P. Szafer, Współczesna architektura polska, Warszawa 1988.

⁴ H. Marcinkowski, W. Milewski E. Pawłowicz, R. Pawuła-Piwowarczyk, Z. Skupniewicz, L. Wejchert, Projekt-miasto: wspomnienia poznańskich architektów 1945-2005, Poznań 2013.

⁵ M. Piechotka, K. Piechotka, Maria i Kazimierz Piechotkowie: wspomnienia architektów, Warszawa 2021.

⁶ T. Barucki (red.), Fragmenty stuletniej historii 1899-1999: relacje, wspomnienia, refleksje: w stulecie organizacji warszawskich architektów, Warszawa 2000.

Oczywiście można postawić pytanie, czy nie należałoby rozwijać omawianych badań, a pracę znacząco rozszerzyć. Wydaje się jednak, że obfitość poruszanych wątków jest wystarczająca do zamknięcia książki na tym etapie. Kluczową kwestią jest również weryfikacja autorskich wypowiedzi, których precyzja może zanikać pod wpływem upływającego czasu lub wypierania z pamięci niechcianych wątków. Z pewnością trzeba zachować miarę i koniecznie weryfikować wypowiedzi przytaczanych architektów, co autor doskonale rozumie i w praktyce stosuje.

Pan Błażej Ciarkowski kontynuuje prace badawcze rozpoczęte jeszcze w trakcie doktoratu, jednak poszerza ich zakres tematyczny oraz rozwija nie podejmowane wcześniej, ważne wątki dotyczące ochrony architektury modernistycznej. Ta swoista „misja” naukowa, ale również popularyzatorska kazała mu podjąć szereg różnorodnych aktywności środowiskowych związanych z modernistyczną architekturą w Polsce. Autor dotyka w swojej pracy szeregu kluczowych wątków związanych z działalnością architektoniczną w okresie po II wojnie światowej, których wyjaśnienia poprzez osobiste relacje zaangażowanych uczestników tych procesów ma bardzo istotne znaczenie z punktu widzenia ich badania.

Szerokie spojrzenie na badaną tematykę, a także historyczne, a przede wszystkim polityczne uwarunkowania i odniesienia, decydują o nowatorskim charakterze przedstawionej do recenzji monografii. Autorski wybór zagadnień, dociekliwość oraz badawcza pasja są wielkim walorem pracy i jednocześnie świadczą o samodzielności kandydata do stopnia doktora habilitowanego.

5.3. Uwagi krytyczne i polemiczne

Wnikliwa lektura i analiza prac nasunęła także pewne wątpliwości oraz uwagi natury krytycznej i polemicznej. Praca Pana Błażeja Ciarkowskiego nie jest wolna od wad i uproszczeń, ryzykowanych twierdzeń i czasami wątpliwych hipotez, głoszonych przez autorów przytaczanych wywiadów. Cechuje je jednak poznawcza pasja, która równoważy w dużej części wspomniane mankamenty.

Niestety brakuje w książce jasno zarysowanego celu, dla którego autor pokusił się o tak szerokie wykorzystanie wypowiedzi architektów. Opieranie się wyłącznie na „...serii nieciągłych narracji” [s.14] nie jest wystarczające z perspektywy celowościowej. Jest zabiegiem o tyle wygodnym, co niewiele wnoszącym w zakresie ostatecznego wymiaru pracy naukowej. Z pewnością należało go wyraźniej zarysować, także po to, aby książka nie stała się wyłącznie swobodną kompilacją zebranych głosów środowiska architektonicznego, a zobiektywizowanym spojrzeniem badacza.

Za jeden z kluczowych problemów pracy, istotnym z punktu widzenia właściwej interpretacji badanych zjawisk uważam brak zaprezentowanego stanu badań dotyczącego nie tylko architektury z okresu PRL-u, ale także wykorzystanych metod badawczych. Oczywiście, pośrednio wykaz publikacji zawarty jest w załączonej bibliografii, jednak w wypadku recenzowanej książki krytyczna analiza źródeł winna być ujęta przez jej autora. W pełni szanując jego osobisty wybór należy zauważyć, że ustalenia poczynione przez innych badaczy funkcjonują już od dłuższego czasu w obiegu naukowym. Szkoda, że autor pominął klasyczne już prace, a także najnowsze ustalenia badawcze dotyczące innych ośrodków.⁷

⁷ Takich prac, książek i artykułów, jest wiele. Należy przywołać prace dotyczące Gdańska, Friedrich J., Odbudowa głównego miasta w Gdańsku w latach 1945-1960, Gdańsk 2015, Torunia, Pszczółkowski M., Toruńska architektura XX wieku, Toruń 2011 czy Poznania W. Czarnecki, H. Grzeszczuk-Brendel, G. Kodym-Kozaczko, Wspomnienia architekta. Poznań 2015, czy Szczecina A.M. Szymski, Architektura i architekci Szczecina (1945-1995): architektura Szczecina na tle osiągnięć polskiej architektury współczesnej (próba syntezy), Szczecin 2001, a także A. Zabłocka-Kos, Architektura na „Ziemiach Odzyskanych” w kontekście jej

Wątpliwości budzą także rozważania o charakterze metodologicznym mającym wprowadzić czytelnika w arkana warsztatu historyka architektury wykorzystującego metodę historii mówionej (*oral history*).⁸ Rozważania takie, prowadzone są na gruncie polskim już od dłuższego czasu. Uwzględnienie tych analiz może być niezbędne z punktu widzenia poprawności doboru źródeł, jak również koncepcji wykorzystania autorskiej narracji historii. Trudno w tym miejscu nie odnieść się do Allana Nevinsa, prekursora wykorzystania takiego podejścia w badaniach historycznych, czego jednak autor książki, z niezrozumiałych powodów nie uczynił.⁹ W żaden sposób autor nie odniósł się do kwestii problematycznego statusu źródeł wywołanych i wiarygodności swoich rozmówców.¹⁰ Podejmuje równoległą próbę weryfikacji niektórych ustaleń, opinii i faktów zawartych w wypowiedziach przywoływanych architektów, których jednak nie zawsze można w pełni wiarygodnie zweryfikować.

We wprowadzeniu („Słowo architekta”) wspomina również o mikrohistoriach, w ogóle nie rozwijając tego wątku, co traktuję jako istotne przeoczenie. To ważna i oryginalna perspektywa, która może wiele wnieść do badań w obszarze architektury, tym bardziej, że z sukcesami rozwijana w innych obszarach badań historycznych.¹¹

Za istotny mankament pracy uważam brak podsumowania, który jednak można wytłumaczyć wspomnianą swobodną narracją i zamykającym całość rozdziałem poświęconym kwestiom metodologicznym. To zabieg o tyleż ciekawy, co ryzykowny, stawiający pracę pomiędzy naukowym poznaniem, a próbą bardziej swobodnej wypowiedzi o charakterze literackim. Stawia to książkę zdecydowanie pomiędzy strukturalnym gorsetem pracy naukowej, a literacką wypowiedzią reportażową o architekturze znaną z książek Filipa Springera czy Grzegorza Piątka.¹² Wprowadzając ten rodzaj formalnego eksperymentu należało zadbać o niezbędne szczegóły tj. typografię, format czy szatę graficzną typową dla wydawnictwa uniwersyteckiego. Tak na marginesie, nie służy książce jej format i słaba jakość druku. W tym wypadku odpowiednia jakość wydawnicza pozwoliłaby z pewnością na uwypuklenie jej walorów. Niepozorna forma może nie dać czytelnikom szansy na jej odnalezienie w powodzi innych wydawnictw o charakterze naukowym.

Trudno wymagać od wydanej drukiem książki zamieszczenia w niej archiwalnego zapisu przeprowadzonych rozmów. Niemniej jednak, możliwość ich zdeponowanie w dostępnym repozytorium w formie plików audio, mógłby świetnie uzupełnić recenzowaną książkę, a także umożliwić wykorzystanie tych cennych źródeł również przez innych badaczy.

W pracy nie znalazło się w zasadzie miejsce na uwzględnienie szerszego, międzynarodowego kontekstu badanych i omawianych zjawisk (oczywiście poza rozdziałem „Polscy architekci poza Polską”). Chodzi tu nie tylko o zachodnioeuropejską perspektywę, ale przede wszystkim odniesienia do podobnych zjawisk rysujących się na obszarze tzw. Bloku wschodniego. Wobec

specyficznej roli politycznej w powojennej Polsce – perspektywy badawcze, Roczniki Sztuki Śląskiej Nr 27/2018), s. 198-220 oraz szereg innych.

⁸ D. Kałwa, Historia mówiona w polskich badaniach dziejów najnowszych, Wrocławski Rocznik Historii Mówionej, Nr 07/2017, s. 163-184.

⁹ A. Nevins, The gateway to history. Routledge, 2018 (pierwsze wydanie University of Michigan, 1938)

¹⁰ D. Kałwa, op.cit., s.165

¹¹ Metodę tę rozwinęła na gruncie polskim Ewa Domańska, por. E. Domańska, Mikrohistorie: spotkania w międzyświatach, Poznań 2005

¹² F. Springer, Żle urodzone: Reportaże o architekturze PRL-u, Kraków 2011, G.Piątek, Najlepsze miasto świata, Warszawa 2020

wysokich kompetencji autora uważam ten brak, zarysowany choćby w skromnym zakresie, za niezwykle znaczący i upraszczający spojrzenie na badane zjawiska.

Pewnym ryzykiem, wynikającym z obranej metody „punktowego” odniesienia się do badanych zjawisk jest brak wyczerpującego omówienia tych zagadnień. Poszczególne podrozdziały pracy są w gruncie rzeczy błyskotliwymi esejami, w których autor odnosi się do wielu zjawisk występujących w architekturze Polski Ludowej, jednak czasami w sposób zaskakująco powierzchowny. Podnosi to oczywiście atrakcyjność wypowiedzi z punktu widzenia czytelnika, jednak nieco obniża poznawcze walory pracy poprzez selektywność wyboru. Brak systematyczności klasyfikuje książkę jako uzupełniającą lekturę do badaczy zajmujących się architekturą tego czasu, nie może jednak być głównym źródłem wiedzy. Być może jednak autor miał taki właśnie zamiar.

Praca w głównej mierze poświęcona jest architekturze, ocierając się zaledwie o kwestie urbanistyki. Dotychczasowe badania dziejów najnowszych miast wykazują z całkowitą pewnością ogromne znaczenie problematyki planowania przestrzennego w procesie formowania powojennych miast. Temu zagadnieniu autor poświęcił zaledwie kilka (choć trzeba przyznać, że ważnych) części ze swojego, obszernego opracowania. Brakuje rozwinięcia problematyki dotyczącej rozwoju urbanistycznego, a także procesów planistycznych powiązanych z budową/odbudową miast w okresie powojennym. Nowa wizja przestrzeni miejskich opartej na wytycznych i ustaleniach CIAM i Karty Ateńskiej w dalszym ciągu rodzi pytania o genezę podejmowanych decyzji planistycznych i w znaczący sposób wpływały na przestrzenny obraz ówczesnych miast. Tego z recenzowanej książki niestety się nie dowiemy, a szkoda, bowiem przywołani rozmówcy musieli posiadać wiedzę w zakresie mechanizmów decyzyjnych związanych z tą tematyką.

Pomimo krytycznych i polemicznych uwag podnoszonych w recenzji, uważam że przedstawiona praca jest bardzo istotną pozycją, stanowiącą ważny przyczynek do badań w obszarze powojennej architektury w Polsce. Pomimo niewątpliwej oryginalności pracy, wskazuję na te problematyczne kwestie ze względu na jej ogólną wartość i możliwość wykorzystania zawartych w niej ustaleń przez innych badaczy.

Należy stwierdzić, że pomimo wniesionych uwag krytycznych, książka Pana Błażeja Ciarkowskiego spełnia pod względem merytorycznym wymogi stawiane osiągnięciom habilitacyjnym. Praca Habilitanta poprzez wykorzystanie uznanych metod badawczych, systematyczne rozpoznanie oraz interpretację dokonań polskiej architektury powojennej na gruncie wykorzystanych metod wnosi istotny

6 Współpraca krajowa i międzynarodowa

Kandydat wykazuje znaczącą aktywność na polu współpracy krajowej i międzynarodowej. Po uzyskaniu stopnia doktora Pan Błażej Ciarkowski wielokrotnie uczestniczył w międzynarodowych konferencjach naukowych organizowanych na terenie Polski, jak i poza jej granicami (Berlin, Portsmouth, Turyn, Tokio, Rzym, Bolonia, Ljubljana, Charków), gdzie wygłaszał referaty.

Kandydat odpowiednio wykorzystuje szerokie możliwości jakie dają systemy stypendialne dla pracowników naukowo-dydaktycznych oraz unijne programy wymiany. Habilitant w trakcie swojej pracy wykazał się aktywnością międzynarodową uczestnicząc w wyjazdach w ramach programu Eresmus+ w Università di Bologna (dwukrotnie) oraz Università di Pavia. Prowadził

również zajęcia dydaktyczne na Universidad de Cádiz oraz w ramach szkolenia na Beykent Universitesi w Stambule.

Za szczególnie wartościowe doświadczenie uważam współpracę międzynarodową związaną z realizacją międzynarodowego grantu „InnovaConcrete (“Innovative materials and techniques for the conservation of 20th century concrete-based cultural heritage”), w którym uczestniczyło wielu partnerów z różnych europejskich uczelni oraz instytucji.

Recenzent jest przekonany o tym, że jednym z najważniejszych elementów budowania warsztatu i pozycji zawodowej pracownika naukowego jest właśnie aktywność i współpraca naukowa tak na arenie krajowej, jaki i międzynarodowej, którą habilitant skutecznie rozwija.

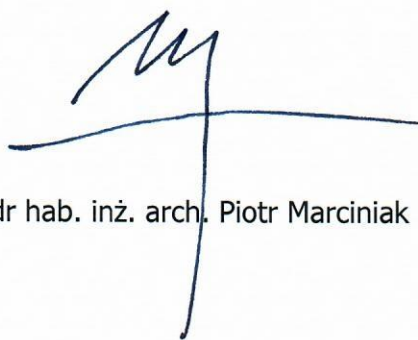
7 Wnioski końcowe i podsumowanie

Podsumowując niniejszą recenzję mogę stwierdzić, że dotychczasowy dorobek Pana dr inż. arch. Błażeja Ciarkowskiego jest bardzo różnorodny i stoi na wysokim poziomie merytorycznym. W perspektywie zaprezentowanych dokonań można zauważyć przygotowanie kandydata do samodzielnej pracy, w której akcent postawiony został na działalność naukową i dydaktyczną oraz uzupełniającą ją aktywność popularyzatorską.

W ciągu dwunastu lat jakie minęły od obrony pracy doktorskiej Pan dr inż. arch. Błażej Ciarkowski w znaczący sposób powiększył swój dorobek naukowy, wykazał się istotną aktywnością naukową, a także pracowitością, dociekliwością oraz kompetencjami w zakresie historii architektury oraz aktywnością w działalności dydaktycznej i popularyzacji nauki.

Stwierdzam tym samym, że zarówno dorobek naukowy i dydaktyczny, jak również rozprawa habilitacyjna kandydata pt: "Słowo architekta. Opowieści o architekturze Polski Ludowej", posiada cechy nowatorskie i rozwijając uznane metody badań wzbogaca wiedzę w dziedzinie nauk humanistycznych, a także wnosi znaczący wkład do rozwoju dyscypliny nauki o sztuce.

Stwierdzam tym samym, że zarówno dorobek naukowy i dydaktyczny w wystarczającym stopniu spełnia wymogi ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. 2018 , poz. 1668, z późn. zm.) i wnoszę o dopuszczenie Pana dr inż. arch. Błażeja Ciarkowskiego do dalszych etapów postępowania habilitacyjnego.

prof. dr hab. inż. arch. Piotr Marciniak